

XVIII-XIX. YÜZYILLARDA DİYARBAKIR VE ÇEVRESİNDEKİ BAZI EŞKİYALIK HAREKETLERİNE KARŞI OSMANLI DEVLETİ'NİN ALDIĞI TEDBİRLER

MEASURES THAT HAD BEEN TAKEN BY OTTOMAN STATE AGAINST TO SOME
BANDITRY MOVEMENTS AROUND DİYARBAKIR IN XVII-XIXTH CENTURY

Mehmet KARATAŞ¹

Öz

XVIII-XIX. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin uzun süren seferlerle meşguliyeti merkezi otoritede zayıflama ve ekonomik buhranların yaşanmasına neden olmuştur. Merkezi otoritenin zayıflaması, Osmanlı Devleti'nin birçok bölgesinde eşkıyalık olaylarının yaygınlaşmasına neden olmuştur.

Bu çalışmada eşkıyalık ve eşkıyalığın İslâm hukukundaki cezası kısaca belirtildikten sonra Diyarbakır çevresinde insanların dini konulardaki cehaleti, dış devletlerin müdahalesiyle meydana gelen din ve mezhep değişikliği, mürur nizamının bozulması, halktan alınan haksız vergiler, mezhep farklılıkları ve devlet görevlerinin haksız uygulamalarına bağlı olarak meydana gelen bazı eşkıyalık hareketleri ve devletin de bu faaliyetlere karşı aldığı tedbirler irdelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Osmanlı, Diyarbakır, Eşkıya, tedbir

Abstract

In the 18th-19th centuries, the occupation of the Ottoman State with long wars has caused the central authority to weaken and lead to economic depression. The weakening of the central authority has led to the spread of banditry incidents in many regions of the Ottoman State.

In this article, the ban on Islamic law of banditry and bandit will be briefly mentioned and then some banditry incidents which were the results of the ignorance of people in religious affairs around Diyarbakir, the change of religion and sect which is interrupted by the intervention of foreign states, deterioration of *mürur* (transit travel) order the unfair taxation from the people, sectarian differences and unfair practices of state officials as well as the measures taken by the state against these activities were examined.

Keywords: Ottoman, Diyarbakır, the ban, measures.

¹ Doç.Dr., Dicle Üniversitesi Z.G. Eğitim Fakültesi, mkaratasku@mynet.com

I. GİRİŞ

Eşkîya, Arapça “şaki” sözcüğünün çoğuludur. Şaki, sözlükte, bahtsız, fena hareketli, haylaz, habis, haydut ve yol kesen anlamına gelir.² Osmanlı kaynaklarında “kuttau’t-tarîk” tabiri de kullanılmakla birlikte daha çok şakî ve çoğulu eşkıya ile Celalî, eşirra, haramî, haramzade, türedi, haydut ve uğru kelimeleri kullanılmıştır.

Eşkîyalık genelde silahla veya başka bir şekilde zor kullanmak suretiyle yol kesip baskın yaparak mala ve cana tecavüz, kamu düzeni ve güvenliğini ihlâl olarak tanımlanabilir. İslam hukukçuları arasında, ekol farklılığı yüzünden suçun tanımı, oluşması vb. konularda farklı yorumlar vardır. Eşkîyalığı “bağy”dan ayıran fark mevcut siyasî iktidara karşı başkaldırma niteliği taşımasıdır.³

Her devlet, kurmuş olduğu düzene uymayan, asayiş bozan, insanların can, mal, ırz güvenliğine tecavüz eden kişileri yani eşkıyaları yakalayıp gerekli cezayı verir. Kur’an-ı Kerîm’de silahlı gasp, soygun ve isyanla ilgili bir ayet-i kerimenin meali şöyledir:

“Allah ve peygamberine karşı harp eden ve yeryüzünde fesat çıkaranların cezası, öldürülmek, asılmak, çaprazvari el ve ayakları kesilmek yahut da yerden sürülmektir. Bu onları yeryüzünde rüsva etmek içindir. Onlara ahirette de büyük azap vardır. Yalnız ellerinize düşmeden (yakalayıp teslim almadan) tövbe edenler müstesnadır...”⁴

Şer’î bir devlet olan Osmanlı Devleti’nde yargılamalar Şeriata göre yapılır ve uygulanırdı. Eşkîyalara ve zulmeden devlet görevlilerine suçlarının ağırlık derecelerine göre, hapis, küreğe konulmak, kal’abendlik, cezirebendlik, kısas, sürgün, ve en ağırı idam cezası verilirdi. Ölümle cezalandırılan kişinin “sahibü’l-fesad” olması, yani fesadı, kötülüğü devamlı olarak yapan, etrafına zararı dokunan olması gerekir. Bir kişinin “sahibü’l-fesad” sayılıp sayılmayacağı fetva ile belirlenirdi. Devlet, ortadan kaldırılmasını istediği kişilerle ilgili hükümlerde, alınan “fetva-yı şerife”ye göre hareket edilmesini emrederdi. Eşkîyaların cezalandırılmasında yargılama yapılır, verilen ceza, Divan-ı Hümayun tarafından onaylanınca siyaseten katl infaz edilirdi. İnfaz işlemi asma ve kafa kesme usulleri uygulanırdı.⁵ Ama bazen de farklı cezaların uygulandığı görülmüştür. Mesela II. Murad’ın Amasya, Canik ve Tokat taraflarında eşkıyalık yapan Kızılkocaoğullarını bastırmak üzere görevlendirdiği Yörgüç Paşa bu cezayı dört yüz kadar eşkıyayı bir mağaraya hapsetmek ve içine duman salıp boğdurmak suretiyle öldürerek uygulamıştır.⁶

Osmanlı Devleti’nin uzun süren seferlerle meşguliyeti, seferlerin bitmesinden sonra başıboş gezen levend ve hademelerin hareketleri, eyaletlerin ehil ellerden çıkması, para ayarının bozulmasıyla iktisadî hayatın zorlaşması ve buna karşılık devletin vergi talepleri halkı zor durumda bırakmıştır. Diğer taraftan iktisadî zorluklar ve devlet memurlarının tazyikleri halkın toprakla meşgul olmayı terk etmesi, ayrıca eyaletlere gönderilen kadıların, müderrislerin, yeniçerilerin, zeamet sahibi, çavuş ve nüfuzlu tımar erbabı gibi kimselerden oluşup büyük çiftliklere sahip ağaların, köylü halkı bazı angarya işlerde de çalıştırmaları halkta devlete karşı menfi duyguların gelişmesini hızlandırmıştır.⁷

² Ferit Develioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi Yay. 29. Baskı, Ankara 2009, s. 976.

³ Ali Bardakoğlu, “Eşkîya” **TDVİA**, c.II, İstanbul 1989, s. 463-466.

⁴ **Kur’an-ı Kerîm**, Mâide, 39; Eşkîyalık ve cezası konusunda müctehit imamların görüşü için bk. Hayrettin Karaman, **Mukayeseli İslam Hukuku I**, İstanbul 1982, s.126,127.

⁵ Süleyman Demirci-Hasan Arslan, **Osmanlı Türkiyesi’nde Eşkîya, Devlet ve Siyaset**, İstanbul, 2012, s. 122,123.

⁶ Geniş bilgi için bk. Vahid Çabuk, **Solak-zade Tarihi**, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1989, c. I, s. 215-217.

⁷ **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, İstanbul, c.X, s. 409.

II. DİYARBAKIR VE ÇEVRESİNDEKİ BAZI EŞKİYALIK HAREKETLERİNE KARŞI DEVLETİN ALDIĞI TEDBİRLER

Yukarda kısaca belirtilen genel sebeplerden dolayı fırsat bulan bazı kimseler Osmanlı Devleti'nin birçok yerinde eşkıyalık hareketlerine kalkıştıkları gibi Diyarbakır çevresinde de eşkıyalık yapan fert ve gruplar ortaya çıkmıştır. Ancak özellikle, XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin değişik yerlerinde meydana gelen eşkıyalık faaliyetlerine kıyasla Diyarbakır çevresinde eşkıyalık faaliyetlerinin daha az olması dikkat çekicidir. Hatta bu dönemde diğer bölgelerde meydana gelen eşkıyalık faaliyetlerini ortadan kaldırmak için Diyarbakır idarecilerinden yardım istenmiştir.

Osmanlı Devleti'nin XVIII-XIX. Yüzyıllarda Diyarbakır çevresinde meydana gelen bazı eşkıyalık faaliyetlerine karşı aldığı tedbirleri kısaca şu şekilde sıralayabiliriz:

1- İnsanların Dini Konularda Bilgi Sahibi Olmalarını Sağlamak

Eşkıyalığın en önemli sebeplerinden biri hiç şüphesiz ki insanların dini konulardaki cehaleti ve dinin emir ve yasaklarına uyma hususundaki ihmalleri olduğundan bu konuda tedbir olarak valiler, kadılar ve müftüler başta olmak üzere diğer idareciler ara ara merkezden gönderilen emirlerle uyarılmışlardır.

Mesela, Şevval 1240/Haziran 1825 tarihli bir fermanla, İslam dininin emir ve yasaklarına uymanın ve özellikle imandan sonra en önemli ibadet olan oruç ve namaz konusunda ihtimam göstermek gerekmesine rağmen uzun bir zamandan beri insanların çoğu gaflet ve cehaletlerinden ve bu konuda dalalet ehlinin aldanmalarından dolayı İslam'ın en önemli iki şiarı olan namaz ve orucu terk ederek her türlü yasağı ve kötülüğü pervasızca işledikleri bu yüzden birçok köy ve kasabadaki camiler cemaatsiz ve minarelerin ezansız kaldığı ifade edilerek ulemanın da bu gibi cahil insanları ikaz edip dinlerini öğretme konusunda ihmalkâr davrandıkları belirtilmiştir.

Anne babaların ise kendileri cahil kaldıkları gibi bu konuya gereken önemi vermedikleri çocuklarını okula göndermeyip sanata yönlendirdikleri dolayısıyla bu çocukların din ve devletin ne olduğunu bilmeden yetişip nice suçları işlemeye cesaret göstererek haram helal tanımaz bir şekilde hareket ettikleri belirtilmiştir. Bu ise hem dünya hem de ahiret cezasına sebep olacağı açık olup iç ve dış düşmanlara cesaret vermektedir.

Bu olumsuz durumu ortadan kaldırmak için emr-i bi'l-maruf (iyiliği emir) ve nehy-i anil-münker (kötülükten sakındırma) emrine uyararak küçük büyük herkese ilmihal bilgilerini öğretip özellikle beş vakit namazı cemaatle kılmalarını temin etmeleri emredilmiştir. Aksi halde bu konuda en küçük bir ihmâl gösterenlerin kim olduklarına bakılmaksızın cezalandırılacağı bildirilmiştir.⁸

2- Din Değiştirmeler Neticesinde Ortaya Çıkan Eşkıyalığa Karşı Önlemler

Osmanlı Devleti'nde kuruluşundan yıkılışına kadar Müslümanlarla gayrimüslimler aynı şehir, aynı köy, bazen aynı mahallede huzur ve güven içinde yaşamışlardır. Gayrimüslimler millet sistemi içinde İslamiyet'in kendilerine tanıdığı çerçevede muamele görmüşlerdir. Ancak Osmanlı Devleti, zayıflamaya başladığı andan itibaren dış devletler, Osmanlı Devleti'nin bu yapısından faydalanıp gayrimüslim vatandaşları devlete karşı kışkırtmaya çalışmışlardır. Suriye, Lübnan, Eflak, Buğdan, Sırbistan, Karadağ ve

⁸ **Diyarbakır Şer'îye Sicilleri Âmid Mahkemesi**, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Diyarbakır, 2013, c.I, 3828 Numaralı Sicil, 83 [25b-1], s. 450-452.

Yunanistan'da meydana gelen iç isyanların en önemli sebebi bu müdahalelerdir.⁹ Her devlet kendi menfaati açısından bu isyanlarla ilgilenmiştir. Bu müdahaleler sonucu Osmanlı Devleti'ndeki birçok gayrimüslim mezhep değiştirmiştir.

Osmanlı Devleti, dış devletlerin müdahaleleri sonucu kendi topraklarındaki bu mezhep değişikliklerinin önüne geçmek için gerekli tedbirleri almıştır. Bu konuda Cemaziyülâhır 1135/Mart 1723 tarihinde yayımlanan bir fermanla dış devletlerin iç işlerimize kolayca müdahale etmek için Bağdat, Musul, Diyarbakır, Şam, Halep, Mardin ve bağlı kazalarındaki Süryanilerin din değiştirmeleri konusunda birçok çalışma yaptıkları buna bağlı olarak birçok Süryani'nin din değiştirdiği ifade edilerek bu gibileri din değiştirmeye zorlayanlara fırsat verilmemesi ve din değiştirenlerin tekrar eski dinlerine dönmelerinin sağlanması için ne gerekiyorsa yapılması emredilmiştir.¹⁰

3- Bir İlden Diğere Geçişlerde Mürur Tezkerelerinin Usulüne Göre Düzenlenip Kontrol Edilmesi

Osmanlı topraklarında seyahat, il-can-name, icazet, yol izni, mürur tezkiresi¹¹ gibi belgelerle yapılmıştır. Devlet sınırları içindeki alanlarda seyahat etmeyi hem yabancılar, hem de kendi vatandaşları için kurallara bağlamış ve bu kuralları uygulamıştır. Yüzyıllar boyu süren ve uygulanan kurallar zamanla yazılı hale getirilmeye başlamıştır. 19. yüzyılda her alanda olduğu gibi bu konuda da ilk düzenlemeler yapılarak çağdaş bir yapı getirilmeye çalışılmıştır.¹² Ancak devletin uzun süren seferlerle meşguliyetinden dolayı bu nizam gevşemiş olduğundan eşkıyalar da bunu fırsat bilerek birçok yerde eşkıyalık yaparak halkın malına ve canına kastetmişlerdir.

Mesela, Şevval 1240/Haziran 1825 tarihli bir fermanla mürur nizamının gevşetilmemesi ve bu nizamın harfiyen uygulanması emirlerini te'kiden ilgili görevlilere ferman gönderilmiş ve bu fermanla belirtilen kurallara harfiyen uyulması sıkıca tembih edilmiştir¹³

4- Halktan Alınan Haksız Vergilerin Kaldırılması

Osmanlı Devletinin gelir kaynaklarının başında halktan toplanan vergiler geliyordu. Kamu hizmetlerini düzenli bir şekilde yürütmek ve devamlılığını temin için başvuru olan bir çare olan verginin, devletlerin ekonomik ve sosyal hayatlarında önemli bir yeri bulunmaktadır. Osmanlı mâliyesinin temel dayanağını teşkil eden vergi, genel manada iki ana bölüme ayrılır. Bunlardan biri dayanağı Kur'an ile Sünnet olan "Şer'î Vergiler"dir ki buna "Tekâlif-i Şer'iyye" denmektedir. İkincisi de baş gösteren malî sıkıntılar yüzünden devlet tarafından bir zorunluluk sonucunda konan "Örfî Vergiler"dir ki buna da "Tekâlif-i Örfiye" denir.¹⁴

Zamanla devletin malî sisteminde değişik sebeplerle meydana gelen aksaklıklar sonucunda fiyatların yükselmesi, akçe olarak tahsil edilen vergilerin değerinde bir düşüş meydana getirmişti. Fakat devlet yeni arazi tahrirlerinde alınacak vergi miktarını yeni rayice göre belirlemiyordu. Kanunnameler kapsamında yer alan şer'î ve örfî vergiler, eski rayice

⁹ Geniş bilgi için bk. Enver Ziya Karal, **Büyük Osmanlı Tarihi**, c.II, TTK Yayınları, 1988, s.29-85.

¹⁰ **Diyarbakır Şer'îye Sicilleri Âmid Mahkemesi**, c. I, 3828 Numaralı Sicil, 96 [31a-2], s.465,466.

¹¹ Osmanlı döneminde kullanılan iç pasaport.

¹² Geniş bilgi için bk. Hamiyet Sezer, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Seyahat İzinleri (18-19.Yüzyıl)" **Tarih Araştırmaları Dergisi**, c.XXI, S. 33, Ankara 2003, s.116.

¹³ **Diyarbakır Şer'îye Sicilleri Âmid Mahkemesi**, c. I, 3828 Numaralı Sicil, 56 [17b-1], s. 421,422.

¹⁴ Geniş bilgi için bk. Yusuf Halacoğlu, **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı Ve Sosyal Yapı**, TTK Basımevi, Ankara 1996, s.64-82.

göre akçe olarak alındıklarından, vergi gelirleri de düşüyordu. Üstelik dirlik sahiplerinin de kanunnamelerde belirtilmiş olan gelirleri buna bağlı olarak düşmekteydi. Tekâlif-i divaniyenin reaya ağır vergi yükü yüklemesi nedeniyle, reaya bu ağır vergileri ödemede yoğun çaba harcıyor, bu da reaya sahiplerinin gelirlerinde azalışa neden oluyordu. Dolayısıyla, gelirleri azalan ümera, kanunnamelerin kapsamı dışında veya kanunnamelerde yer alan vergi miktarının birkaç katı ölçüsünde vergi almak için reayayı zorlamaktaydı. Anadolu'da görev yapan beylerbeyleri ve sancakbeyleri, haslarından fazla vergi almak ve para cezalarını sekiz on misli istemek gibi yollarla sağladıkları gelirlerle de yetinmeyerek, âdet (bi'dat) adı altında halktan kanunnameler dışında ağır vergiler almaya başladılar. Önceleri hükümet ümerayı bundan vazgeçirmek için büyük gayretler sarf ettiyse de kendi hesaplarına besledikleri binlerce sekbanlarla sefere giden ümera sınıfının bu hareketini önce müsamaha ile karşıladı ve sonra âdet sayarak bunların toplanmasına resmen izin verdi. XVII. yüzyılın sonlarına doğru ümeranın topladıkları bu vergiler için "tekâlif-i şakka" tabiri kullanıldı ve meşru sayıldı. Bu şekilde ümera sınıfı kendini ekonomik sorunlardan sıyırmış oluyordu. Oysa tımar sahipleri paranın değer kaybetmesi ile birlikte giderek yoksullaşmıştı. Sadece aynı olarak elde ettikleri vergilerle hayatlarını sürdürebiliyorlardı¹⁵.

Osmanlı Devleti, vergi konusunda meydana gelen haksızlıkları önlemek için ara ara illerdeki idarecilerine emirler göndermiş, halktan fazla ve haksız vergi alınmamasını tembih etmiştir.

Mesela, 29 Şaban 1120/13 Kasım 1708 tarihli bir belgede birçok bölükbaşı ve odabaşı, eski Mirdasi hanedanına mensup bir takım göçer taifesinden kalemiye vergisi istediklerinde tedariki için uğraşılırken bölükbaşılar sabredemeyip Mirdasilerin üzerine varıp on bir adamlarını katledip on iki adamlarını yaralayarak mallarını yağmalamışlardır.¹⁶

15 Muharrem 1151/5 Mayıs 1738, Safer 1153/Mayıs 1740, Ramazan 1153/Kasım 1740 ve 3 Zilhicce 1159/1 Aralık 1746 tarihli vezirlere, beylerbeylerine, kadılara, naiblere ve bütün reis ve zabıtlere gönderilen fermanlarda halka adil davranılması kanun ve şeriata aykırı olarak fazladan vergi talep edilip zulmedilmemesi emredilmiştir. Aksine hareket edenlerin ise isimlerinin bildirilmesi istenmiştir.¹⁷

Rebiyülahir 1153/Haziran 1740 tarihli fermanla, taşradaki bazı kimselerin vergilerin ağırlığından kurtulmak için Dersaadet'e gelmeleri nüfusun artmasına ve İstanbul'da yiyecek darlığına sebep olup taşra vilâyetlerin ise harabına sebep olduğundan bunların geri memleketlerine işlerinin başlarına gönderilmeleri, izinsiz hiç kimsenin İstanbul'a gelmesine izin verilmemesi ve her tarafta halka adil davranılması emredilmiştir.¹⁸

Padişah, eyalet ve sancak mutasarrıflarına Zilhicce 1240/Ağustos 1825 tarihinde gönderdiği bir fermanla bundan böyle halktan Martiye namıyla akçe almamaları gerektiğini belirterek bu fermanın aksine hareket etmemelerini istemiştir.¹⁹

5- Yol Güvenliğinin Sağlanması

Tarihin her döneminde yolların güvenliği gerek ekonomik gerekse sosyal ve askeri bakımdan hep birinci derecede önemi haiz olmuştur. Zira gerek orduların bir yerden bir yere

¹⁵ Coşkun Can Aktan, "Osmanlı Tarihinde Vergi İsyanları", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, 2002, c. VII, S. 2, s. 7.

¹⁶ BOA. Fon Kodu: C.DH, Gömlek No: 14242, Dosya No: 245.

¹⁷ **Diyarbakir Şer'iye Sicilleri Âmid Mahkemesi**, c.III, 3754 Numaralı Sicil, 158 [63a-1]; 173 [70a-2], s.197,220; 121 [48a-1], 122 [49a-1] s.153-158; 19 [5a-1], s. 14,15; **Diyarbakir Şer'iye Sicilleri Âmid Mahkemesi**, c.II, 3712 Numaralı Sicil, 338[83a-1], s.402,40.

¹⁸ **Diyarbakir Şer'iye Sicilleri Âmid Mahkemesi**, c.III, 3754 Numaralı Sicil, 122 [49a-1], s. 156-158.

¹⁹ **Diyarbakir Şer'iye Sicilleri Âmid Mahkemesi**, c.I, 3828 Numaralı Sicil, 57 [17b-2], s. 423,424.

sevki ve muhaberenin sağlanması gerekse bir yerden bir yere seyahat ve nihayet kervanlarla ticarî malların nakli yolların güvenli olmasını gerektiriyordu. Osmanlı Devleti'nde yolların ve seyahat emniyetinin sağlanması, bir nevi küçük kale şeklinde tesis edilmiş derbentlerle sağlanırdı.²⁰

Ancak, seferlerin bitmesi sonrasında başıboş kalan levend ve hademeler memleketlerindeki işlerinin başına dönmeyip sağda solda dolaşarak yol emniyetini bozup halka zarar vermeye başlamışlardır. Osmanlı padişahları ilgililere gönderdiği fermanlarda bu gibi kimselere fırsat verilmemesini emredip günümüz için de yol gösterici olan şu hususlara değinmişlerdir:

“Uzun zamandan beri devam eden seferlerden dolayı memleketimde olan halk birçok sefer meşakkatiyle karşılaşmış olup seferler Allah'ın izni ile bittikten sonra halkın huzur ve güven içinde olması en önemli arzumd olduğundan bu konuda gönderdiğim fermanla ilgililer tembih edilmiştir. Ancak bu arada idarecilerin kapılarından ayrılmış bazı başıboş levendât ve hademeler kendi işlerinin başına dönmeyip köy köy gezip halkıma zarar verdikleri için yeni fermanım gönderilmiştir. Öncelikle her biriniz casuslarınız vasıtasıyla bu tür insanları tespit edip onlara işlerinin başına dönmesi hususunda sıkı tembihle bulunun. Bu sıkı tembihlere rağmen fakir fukaranın yolunu kesip malına el koyarak eziyet ve zulüm etmeye devam edenler varsa bu gibilere asla aman vermeyip her hal u karda haklarından gelin. Ancak her biriniz hudutları dâhilinde sırf mal elde etme bahanesiyle hiçbir suçla alâkası olmayanlara hiçbir şekilde taarruz etmesin.”²¹

Padişah eşkıyalık yapan Sarıbeyoğlu ve yardımcılarının yakalanması konusunda gönderdiği 22 Zilhicce 1151/2 Nisan 1739 tarihli bir teftiş fermanında, eşkıyalık yapan Sarıbeyoğlu ve yardımcılarının Honos kalesini bırakıp Bolvadin taraflarına kaçtığını ifade ederek Sarıbeyoğlu ve yardımcılarının katledilip mallarının bu işte hizmeti geçenlere verilerek rütbelerinin yükseltileceğini bildirmiştir. Bu konuda en küçük bir ihmâl gösterenlerden ise halka verilen zararların tazmin edileceği ve diğer idarecilere ibret olması için en şiddetli ceza ile cezalandırılacağını ifade etmiştir.²²

Üsküdar-Diyarbakır arasında yol güvenliğinin sağlanması için yol kesip eşkıyalıkta bulunan eşkıya ve haramzadelerin cezalandırılması hakkında ilgililere Rebiyülahir 1152/1739 Temmuz ayının başlarında gönderilen fermanla; yollarda yolculara ve tüccarlara zarar veren yol kesici ve eşkıyaya fırsat verilmemesi konusunda daha önce ilgililerin uyarıldığı buna rağmen eşkıyanın yolcuları ve tüccarların bir kısmını öldürüp mallarını yağmaladıkları kaydedilmiştir. Bundan böyle eşkıyalar hangi yerin sınırları dâhilinde yolculara ve tüccarlara zarar vermişlerse zararın ora halkından iki katı tazmin edileceği ve her mahal ahalisinin birbirine kefil yapılacağı ifade edilmiştir. Padişaha ait madenlerden elde edilen kazancın da bu şekilde salimen İstanbul'a getirilmesi bildirilmiştir.²³

Harput voyvodası Burhaneddin'e gönderilen Rebiyülevvel 1135/Aralık 1722 tarihli bir hükümde; Koyunoğulları ve Kışeroğulları eşkıyasıyla ittifak ederek insanlara zulmeden Harput voyvodası Burhaneddin'i bu eşkıyayla mücadele ederek ele geçirip Diyarbakır valisi Vezir Ahmed Paşaya göndermesi aksi halde ihmali olanların cezalandırılacağı bildirilmiştir.²⁴

Cemaziülevvel 1189/Temmuz 1775 tarihli bir belgede Sivas, Diyarbakır ve Musul valilerine ve Sivas ve Bağdat arasındaki Beylerbeyiler, kadılar, naipler ve Mardin voyvodası

²⁰ Halacoğlu, a.g.e., s.173.

²¹ **Diyarbakır Şer'îye Sicilleri Âmid Mahkemesi**, c. III, 3754 Numaralı Sicil, 25 [6b-2]; 47 [16a-2]; 60 [21a-1]; 194[73b-2]; 195 [74a-1], s. 18,19,50,51,65,66,233-235.

²² **Diyarbakır Şer'îye Sicilleri Âmid Mahkemesi**, c. III, 3754 Numaralı Sicil, 122 [49a-1], s.156-158.

²³ **Diyarbakır Şer'îye Sicilleri Âmid Mahkemesi**, c. III, 3754 Numaralı Sicil, 61 [21b-1],s. 67,68.

²⁴ BOA. Fon Kodu: C.ZB, Gömlek No: 2546, Dosya No: 251,

vesaire voyvodalar, umum zabitler ve iş erlerine gönderilen bir belgede eşkıyanın tedibi için görevlendirilen görevliye yardım etmesi emredilmektedir.²⁵

Diyarbakır mütesellimi ve diğer görevlilere gönderilen 8 Cemaziyülevvel 1241/19 Aralık 1825 tarihli bir fermada ise, Kürt eşkıyasının defedilerek halkın emniyetinin ve yol güvenliğinin sağlanması hususunda gerekirse, Erzurum ve Diyarbakır valilerinin haberleşerek müşterek hareket etmeleri gerektiği bildirilmiş; aksine hareketten şiddetle kaçınmaları emredilmiştir.²⁶

6- Zengin Olanların Ellerindeki Mallara Tamah Edip Çeşitli İftiralarla Zulmeden Devlet Görevlilerinin Uyarılması

Osmanlı Devleti, devlet görevlilerinin eşkıya ile mücadele ederken çeşitli bahanelerle özellikle zenginlerin ellerindeki mallara tamah edip zulmetmemelerini emretmiştir. Mesela, Rebiyülahir 1154/Temmuz 1741 ve 1201/1787 tarihli kayıtlarda Padişah, memleket idarecilerinden fakir fukara olan halkın ve yolcuların eşkıyanın zararından korunup huzur ve güven içinde yaşamasının temininin en önemli arzusu olduğunu belirtip ancak bu sırada Anadolu'da Türkmen taifesi vesaire muhtelif kimselerden bazı yol kesici eşkıya ve haramzade ortaya çıkıp fırsat bu fırsattır deyip meskûn halka ve yolculara zarar verip yeri fesada verdiklerini duyduğunu ifade ederek bu gibi kimselere fırsat verilmemesi ve hemen yakalanıp şer'-i şerife göre haklarından gelinmesi aksi takdirde verilen zarar ve ziyanın kendilerinden tazmin edileceğini ilgili görevlilere bildirmiştir. Ancak eşkıyaya karşı mücadele ederken çeşitli bahanelerle fesat ve şekavetle alakası olmayan suçsuz günahsız kimselere haksız yere çeşitli iftiralarda bulunarak birçok kimsenin canına ve malına zarar vermekten son derece sakınmaları gerektiğini ifade etmiştir.²⁷

7- Ulakların Menzillerde Fazla Beygir Talebinde Bulunmalarının Önlenmesi

Yolların güvenliği konusunda değinildiği gibi, yollar tarihin her devresinde gerek ekonomik gerekse sosyal ve askerî bakımından hep birinci derecede önemi haiz olmuştur. Zira orduların bir yerden bir yere nakli, merkezle idarî birimler arasında muhaberenin temini ve nihayet kervanlarla ticari malların nakli eski dönemlerden günümüze kadar hep önemli olmuştur. Özellikle haberleşmede, haberin çabuk ve seri bir şekilde yerine ulaştırılması düşüncesi insanları yeni muhabere usulleri geliştirmeye yöneltmiştir. Osmanlı Devleti bu haberleşmeyi sağlamak için menzil teşkilâtını kurmuştur. Haberleşme bu teşkilatın bünyesinde "ulak" adı verilen kimseler tarafından yürütülmüştür.²⁸

Ancak zamanla menzil nizamının bozulması ve verilen hizmetlerdeki aksamalar devletin bazı tedbirler almasını zorunlu kılmıştır. Mesela, Padişah, Cemaziyülâhır 1145/Aralık 1732 tarihli bir fermada ulakların menzillerde menzil halkından fazla beygir talep edip menzilcilere zulüm etmelerinin menzillerdeki görevlilerin kendi yerlerini terk etmek zorunda kalarak hatta bazen eşkıyalık yapıp halkın can ve mal güvenliğini tehdit ettiklerini belirtip böyle bir neticenin ortaya çıkmaması için ulakların ellerindeki menzil hükümlerine göre hareket etmelerinin sağlanması konusunda ilgilileri uyarmıştır.²⁹

²⁵ BOA. Fon Kodu: C.ZB, Gömlek No: 1874, Dosya No: 38

²⁶ **Diyarbakır Şer'îye Sicilleri Âmid Mahkemesi**, c. I, 3828 Numaralı Sicil, 59 [18b-1], s.425.

²⁷ BOA. Fon Kodu: C.ZB, Gömlek No: 3484, Dosya No: 70; **Diyarbakır Şer'îye Sicilleri Âmid Mahkemesi**, c. III, 3754 Numaralı Sicil, 25 [6b-2]; 47 [16a-2];60 [21a-1]; 194[73b-2];195 [74a-1], s. 18,19,50,51,65,66,233-235.

²⁸ Halacoğlu, a.g.e., s. 164.

²⁹ **Diyarbakır Şer'îye Sicilleri Âmid Mahkemesi**, c.II, 3712 Numaralı Sicil, 95 [25a-1], s.218.

16 Şaban 1151/30 Ekim 1738 tarihli bir fermanla ise; Anadolu ve Rumeli'deki menzillere yeni nizam verildiğinden gerek memuren giden ulakların ve gerekse kendi işleri için menzillerden istifade eden ulakların peşin ücret vermeleri gerektiği, buna karşılık menzillilerin bu ulaklardan fazla bir şey talep etmemeleri emredilmiştir. Ayrıca bu ulaklara verilmesi gereken ücretlerin vilayetlerce verilmesi ve merkeze bildirildiği takdirde bu ücretlerin devlet tarafından ödeneceği bildirilmiştir.³⁰

8- Eşkîya İken İslah-ı Hal Edenlerin Kefaletle Serbest Bırakılmaları

Devletin eşkıyalığa karşı aldığı tedbirlerden biri de cezalandırılan eşkıyalardan ıslah-ı hal edenlerin serbest bırakılarak cezalandırmanın esas maksadının suçluları yeniden topluma kazandırmak olduğu gösterilmiştir. Böylece diğer birçok suçlunun ıslah-ı hal etmesi hedeflenmiştir.

Mesela, 1151/1738 tarihli bir ibra hüccetinde yaptığı eşkıyalık suçunun cezası olarak hapiste bulunan eşkıyadan Kiki el-Hac Hasan b. Şeyhmus'un ıslah olması sebebiyle Diyarbakır Kaymakamı el-Hac Hüseyin'in kefaletiyle serbest bırakıldığı ifade edilmiştir.³¹

9- Eşkîyalıkta İsrar Edenlerin Mecburi İskâna Tabi Tutulmaları

Sürgün kavramının iki farklı anlamı vardır. Bunlardan birincisi iskân ve yerleştirmedir. Devlet, kendi hâkimiyeti altında yaşayan topluluklardan bir kısmını belirli program ve kurallar çerçevesinde değişik sebeplerle yerleşik oldukları bölgelerden alıp öngördüğü başka bölge ya da bölgelere yerleştirmiştir.

İkinci anlamıyla sürgün tamamen hukukî bir terimdir ve bir ceza çeşididir. Bugünkü hukuk düzenimizde hapis, kamu hizmetinden mahrumiyet, seyahat hürriyetinin kısıtlanması ve para cezası gibi birkaç kalemde toplayabileceğimiz ceza neveleri dâhil olmak üzere Osmanlı döneminde, eşkıyalara ve zulmeden devlet görevlilerine suçlarının ağırlık derecelerine göre küreğe konulmak, kal'abendlik, cezirebendlik, kısas, sürgün, ve en ağırı idam cezası verilirdi.³²

Mesela, Diyarbakır valisi ve seraskeri Vezir Ali Paşa, Malatya mutasarrıfı Rişvan-zâde Mehmed Paşa, dergah-ı mu'alla kapıcı başlarından olup hâlâ Diyarbakır canibine hassaten mübaşir tayin olunan Molla Ali ve Rakka mütesellimine Rebiyülevvel 1157/12 Mayıs 1744 tarihli gönderilen bir hükümde; Rakka sakinlerinden iken daha önce yerlerinden çıkıp firar ederek Malatya sancağına varan ve Şutili kazasına yerleşen Cihanbeyli aşiretinden Ömeranlı cemaati eşkıyası kendi hallerinde olmayıp yaratılışlarında olan fesat ve şekavete başlayıp günden güne şer ve mazarratları arttığından fakirler acımacak duruma düşmüşlerdir. Bu sebeple bu gibilerin haklarından gelinerek mecburi iskâna tabi tutulması te'kidemdir.³³

10- Kızılbaş Olup Sahabeye Küfrederek Halkı Katleden Ve Mallarını Yağmalayanların Haklarından Gelinmesi

Eşkîyalık yapanların katledilmelerinin dinen uygun olup olmadığı müftüye sorulup verilen fetvaya göre hareket edilmesi istenmiştir. Mesela, 18 Safer 1136/13 Şubat 1724 tarihli

³⁰ Diyarbakır Şer'îye Sicilleri Âmid Mahkemesi, c.III, 3754 Numaralı Sicil, 77[28a-1], s.87-89.

³¹ Diyarbakır Şer'îye Sicilleri Âmid Mahkemesi, c. III, 3754 Numaralı Sicil, 281 [99a-1], s. 320.

³² Osman Köksal, "Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hattı-ı Hümayunları" OTAM, S.19, 2006, s.283,284.

³³ BOA. Fon Kodu: C.DH, Gömlek No: 9962, Dosya No: 200

bir belgede “Tâife-i Yezidî'den olup kat‘-ı tarîk ve katl-i nüfûs âdet-i müstemirresi olup sâ‘î fi‘l-arz bi‘l-fesâd olup bu makûle şakâveti zâhir olan Zeyd-i mürtedd-i mü‘ezzînin katli şer‘an câiz olur mu?

Cevâb-ı bâ-savâbında olur.

Kütüb-i mu‘teberât-ı fıkhiyyeden Bezzâziye'de: "ve yecibü ekfâre'l-Yezidiyye küllühüm"³⁴ ve Kitâb-ı Dürer'de: "ve'l-mürteddü yuktelü"³⁵ ve Kitâb-ı Sarra'da: "men yedurrü'n-nâse bi-lisânihî ev fi‘lihî ve yekûnül-müslimûne hâifne min şerrihî vecibe alâ sultânî'l-İslâmi en yaktülehu"³⁶ ve Kitâb-ı Mehistânî'de ? : "ve yecibü katle âdemi'l-mü‘ezzi"³⁷ deyû mastûr ve musarrah buyuruluktur.³⁸ şeklinde cevap verilmiştir.

Yine, Diyarbakir valisine 29 Rebiyülevvel 1146/1 Eylül 1733 tarihli Diyarbakir valisine gönderilen bir hükümde Kızılbaş olup öteden beri eşkıyalıkla bilinen Dersimli ve Şeyh Hasan Kürtlerinin cezalandırılmaları emredilmişken şark seferinden dolayı cezalandırılmaları geri kalmış ve bunlar azıtarak Çarsancak ve Mazgird taraflarında insanları öldürüp mallarını gasp ettikleri ifade edilmiştir. Bunun üzerine Hazreti Aişe, Hazreti Ebubekir, Hazreti Ömer ve diğer ashaba küfreden, insanları katl, mallarını yağma edenlerin izaleleri konusunda fetva istendiğinde Mevlana Ebü'l-hayr Ahmed, “sebb-i ashab edenler bir vecihle halas olmayıp bila-eman katl olunurlar” şeklinde fetva verdiği belirtilerek bunların haklarından gelinmesi emredilmiştir.³⁹

Tarihsiz bir hükümde ise Çemişgezek ve Çarsancak halkının sahabeye küfreden ve uzun zamandan beri kendilerine musallat olup mallarını yağma ve taarruz edip nice kimseleri katledip yaralayan Rucbin ve Evacin namındaki eşkıyayı şikâyet ettiklerinde Diyarbakir valisine hitaben gönderilen bir hükümde durumun araştırılarak bu eşkıyanın hakkından gelinmesi emredilmiştir.⁴⁰

11- Halka Eziyet Eden İdarecilerin Değiştirilmesi

Normal şartlarda halkın emniyetini, huzur ve güvenini sağlamakla görevli olan devlet görevlileri, zaman zaman çeşitli bahanelerle haktan ve adaletten ayrılarak halka zulmetmişlerdir. Osmanlı Padişahı, ülkesinde meskûn olan reyanın hak ve hukuklarının korunarak güven ve huzur içinde yaşamalarına özen gösterilmesi, eşkıya ve yol kesicilerin verdikleri zararlardan korunması hususunda Bağdat, Basra, Musul, Diyarbakir ve Şehrizer yöneticilerine gönderdiği 1160/1747 tarihli fermanda Diyarbakir'den Basra'ya kadar olan yerlerde eşkıyanın baharın gelmesinden istifade ederek yolcuların ve diğer halkın canına ve malına zarar verip ormanlık arazilere kaçtıklarını ifade ederek yolcuların ve diğer halkın bu gibi eşkıyaların şerrinden korunmaları için Bağdat, Basra Şehrizer ve Diyarbakir yöneticilerinin çok dikkatli olmaları, gereken bütün tedbirlerin alınması hususunda itina göstermelerini emretmiş. Tek başına bu gibilerin haklarından gelinmiyorsa diğer belde idarecileriyle haberleşerek birlikte mücadele etmelerini emredip, çeşitli bahanelerle halkın canına ve malına kastetmemelerini istemiştir. Aksi halde gerek eşkıyanın halka verdiği zarar gerekse çeşitli bahanelerle kendilerinin halka verdikleri bütün zararların kendilerinden tazmin

³⁴ Yezidîlerin tamamının küfrü gerekir.

³⁵ Mürted katledilir.

³⁶ İnsanlara eliyle ve diliyle zarar veren ve şerrinden insanların korktuğu kimseyi katletmesi İslam sultanına vacip olur.

³⁷ Eziyet eden kimsenin katli vacip olur.

³⁸ **Diyarbakir Şer‘iye Sicilleri Âmid Mahkemesi**, c.I, 3715 Numaralı Sicil, 120 [33a-1], s.78,79.

³⁹ BOA. Fon Kodu: C.DH, Gömlek No: 16543, Dosya No: 331.

⁴⁰ BOA. Fon Kodu: C.ZB, Gömlek No: 3484, Dosya No: 70.

edilmekle kalınmayıp diğer insanlara ibret olmak için üzerlerindeki bütün mansıpların alınarak şiddetli cezayla cezalandırılacaklarını bildirmiştir.⁴¹

Diyarbakır valisi Recep Paşaya 29 Safer 1120/20 Mayıs 1708 tarihinde gönderilen bir hükümde halka fazla vergi yükleyip cebren para alıp mal gasp ederek zulüm eden Cizre hâkimi Bedirhan'ın değiştirilerek yerine eski hâkim Abdullah Han'ın hâkim tayin olunduğu ve Finike Kalesine kapanan Bedirhan'ın bir gece eşkıya üzerine giden Hanı basıp katlettiği belirtilmektedir. Bu sebeple tutulup kaleye hapsedilmesi emredilmektedir.⁴²

Diyarbakır valisi İbrahim Paşa'ya gönderilen 29 Zilka'de 1169/25 Ağustos 1756 tarihli bir hükümde ise; Erzurum valisi Çeteci Abdullah'ın üzerine düşeni yaptığı için eşkıya o civarda barınmadığından Diyarbakır hududuna gelip halka zulüm ettiklerinden bahisle eşkıyanın zulümlerine engel olmak gerektiği, aksi halde zararın Diyarbakır valisinden tazmin olunacağı bildirilmiştir.⁴³

III. Sonuç

Sonuç olarak gerek Osmanlı Devleti'nin genelinde ve gerekse Diyarbakır çevresinde meydana gelen eşkıyalık hareketleri, devlete karşı bir hareket olmaktan ziyade, bazı yanlış ve eksik uygulamalara bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti, bu yanlışları düzeltmek, eksiklikleri tamamlamak üzere öncelikle insanların dinî konulardaki cehaletinin ve ihmalinin ortadan kaldırılması, dış devletlerin müdahalesine zemin hazırlayan din ve mezhep değişikliklerinin önüne geçilmesi, bozulan mürur nizamının ve yol güvenliğinin yeniden tesisi, vergi adaletinin sağlanması, mezhep farklılığından kaynaklanan problemlerin çözümü, devlet görevlilerinin zaaflarının etkisinde kalarak halka yaptıkları haksız uygulamaların ortadan kaldırılması veya görevden alınmaları hususunda gerekli düzenlemeler yapmış, ilgilileri uyarılmış ve gerektiğinde en zecrî tedbirlere başvurmuştur. Ancak alınan tedbirler süreklilik arz etmediğinden, temelleri sarsılan bir binanın üst katındaki odalarında yapılan tadilat binayı yıkılmaktan veya kökü çürümüş bir ağacın dallarına yapılan ilaçlamalar o ağacı kurumaktan kurtaramadığı gibi bu tedbirler de Osmanlı Devleti'nin iç düzenini tam olarak sağlayamamış ve dolayısıyla da devleti yıkılmaktan kurtaramamıştır.

⁴¹ **Diyarbakır Şer'îye Sicilleri Âmid Mahkemesi**, c.II, 3712 Numaralı Sicil, 374 [96b-2], s.444-446.

⁴² BOA. Fon Kodu: C.DH, Gömlek No: 12422, Dosya No: 249

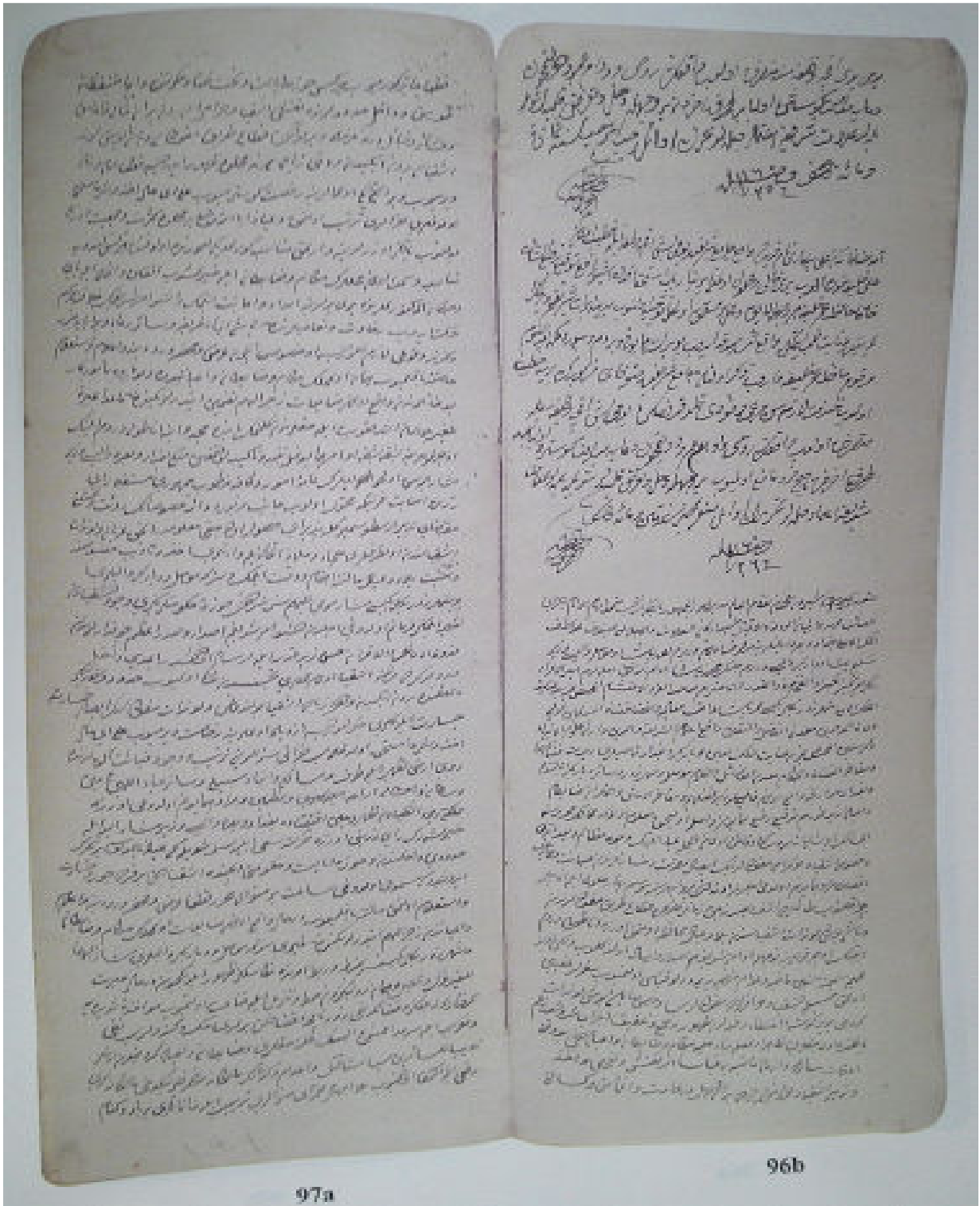
⁴³ BOA. Fon Kodu: C.DH, Gömlek No: 10386, Dosya No: 208.

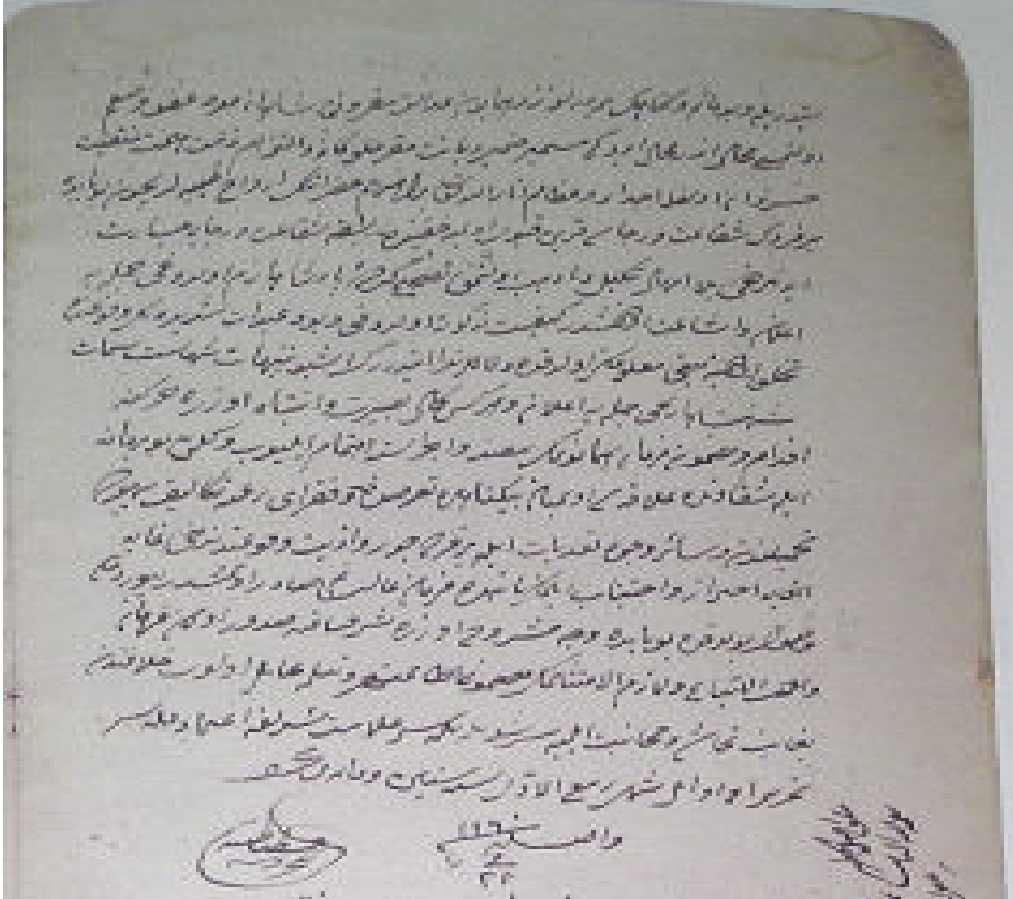
KAYNAKÇA

- Aktan, Coşkun Can (2002).“Osmanlı Tarihinde Vergi İsyanları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, c. VII, S. 2.
- Bardakoğlu, Ali (1989).“Eşkıya” **TDVİA**, c.II, İstanbul.
- BOA. Fon Kodu: C.ZB, Gömlek No: 2546, Dosya No: 251,
- BOA. Fon Kodu: C.ZB, Gömlek No: 1874, Dosya No: 38
- BOA. Fon Kodu: C.DH, Gömlek No: 14242, Dosya No: 245.
- BOA. Fon Kodu: C.DH, Gömlek No: 9962, Dosya No: 200
- BOA. Fon Kodu: C.DH, Gömlek No: 16543, Dosya No: 331.
- BOA. Fon Kodu: C.ZB, Gömlek No: 3484, Dosya No: 70
- BOA. Fon Kodu: C.DH, Gömlek No: 12422, Dosya No: 249
- BOA. Fon Kodu: C.DH, Gömlek No: 10386, Dosya No: 208.
- BOA. Fon Kodu: C.ZB, Gömlek No: 3484, Dosya No: 70;
- Çabuk, Vahid (1989). **Solak-zade Tarihi**, c.I, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara.
- Demirci, Süleyman-Arslan, Hasan (2012). **Osmanlı Türkiye’sinde Eşkıya, Devlet ve Siyaset**, İstanbul.
- Develioğlu, Ferit (2009). **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi Yay. 29. Baskı, Ankara.
- Diyarbakir Şer’iye Sicilleri Âmid Mahkemesi**, c. I, II, III. (2013). Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Diyarbakır.
- Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, c x, İstanbul.
- Halaçoğlu, Yusuf (1996). **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı Ve Sosyal Yapı**, TTK Basımevi, Ankara.
- Karal, Enver Ziya (1988). **Büyük Osmanlı Tarihi**, TTK Yayınları.
- Karaman, Hayrettin (1982). **Mukayeseli İslam Hukuku I**, İstanbul.
- Köksal, Osman (2006). “Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hattı-ı Hümayunları” **OTAM**, S.19.
- Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı (Meali)**, (1985), Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara.
- Sezer, Hamiyet (2003).“Osmanlı İmparatorluğu’nda Seyahat İzinleri (18-19.Yüzyıl)” **Tarih Araştırmaları Dergisi**, c.xxı, S. 33, Ankara.

EK:

Osmanlı Padişahı'nın, halkın nasıl yönetilmesi gerektiği ile ilgili yerel yöneticilere gönderdiği 21 Rebiyülevvel 1160/2 Şubat 1747 tarihli fermanın aslı ve transkribesi

“Düstûrûn-ı mükerrerûn müşîrûn-ı müfahhamûn nizâmü'l-âlem müdebbiru umûri'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb mütemmimü mehâmî'l-enâm bi'r-re'yi's-sâib mümehhidü bünyânî'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyidü erkânî's-sa'âdeti ve'l-iclâl bi-sunûfî avâtîfî'l-meliki'l-a'lâ Bağdad ve Basra eyâletlerine mutasarrıf olan vezîrim Ahmed Paşa ve Musul Vâlîsi Vezîr Selim Paşa ve Diyarbekir vezîrim Çelik Mehmed Paşa -edâmallahu te'âlâ iclâlehum- emîrû'l-ümerâi'l-kirâm kebîrû'l-küberâi'l-fihâm zül-kadri ve'l-ihtirâm sâhibü'l-izzî ve'l-ihtişâm el-muhtassu bi-mezîdi inâyeti'l-meliki'l-a'lâ Şehrîzor Beylerbeyisi Ömer Paşa -dâmet me'âliyehû- ve akzâ kuzâtî'l-müslimîn evlâ vülâtî'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazl ve'l-yakîn râfî'u i'lâmi's-şerî'atı ve'd-dîn vârisü ulûmî'l-enbiyâi ve'l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi inâyeti'l-meliki'l-mu'în Diyarbekir ve Bağdad kadıları -zîdet fezâiluhumâ- ve mefâhirü'l-kuzât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fezâil ve'l-keâm Musul ve Şehrîzor vesâir Diyarbekir eyâletinden Bağdad'a varınca vâki' olan kadılar -zîde fazlulum- ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân zâbitân ve a'yân -zîde kadrum- tevkî-i refî-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki, Memâlik-i Mahrûsetü'l-mesâlik-i pâdişâhânemde sâkin ve kâtın olan bi'l-cümle ibâdullahın vücûh-ı mezâlim ve ta'addiyâtdan ve husûs-ı eşkıyâ ve harâmzâde makûlelerinin îsâl-i mazarrat ve hasâretlerinden sıyânet ü himâyetleri aksâ-yı murâd-ı hümâyûnum olduğu ecilden öteden beru beher sene mevsim-i bahâr hulûlü ile ağaçlar yapraklanıp dağlarda eşkıyâ yaslanacak zamânlar geldikde kuttâ'-ı tarîk makûlelerinden ve başıboş levendât eşkıyâsından bilâd ü ibâd muhâfaza olunmak üzere Anadolu ve Rumeli'nin üçer kollarına tevaccühle evâmîr-i şerîfem îsdâr ve irsâl olunagelip ve lâkin bu sene amîmetü'l-meymene sinîn-i mâziye ve avâm-ı marziyeye bir dürlü kıyâs olunmayıp seferler akabinde olmak hasebiyle eşkıyâ ve harâmzâde makûleleri ve husûsan başıboş levendât gürûhu yer yer kûşe-i ihtifâ ve hamûlden zuhûr ve cem' u telfik-ı eczâ-yı şerr u şûr zu'm-ı bâtilında olacakları zâhir olunmağla binâenaleyh hükkâm ve zâbitân ve a'yân dahi bu vakti evkât-ı sâire ve ezmân-ı mâziyeye kıyâsen emr-i teftîş ve tefahhus ve ahz ve tedmîr-i eşkıyâ ve harâmzâdede bir an imhâl ü rehâvet ve iğmâz u

kesâleti kat'â câiz görmeyip herkes havza-i eyâlet ve taht-ı kazâ ve hükûmetde dâimâ müteffizâne durmak ve dâhilî hudûdlarında tefîş-i eşkıyâ ve harâmzâdeden bir an evvel hâlî kalmamak ve aşâir ve kabâil derûnlarında ve yerliden kuttâ'-ı tarîk makûlesi ve başıboş levend eşkıyâsı birden, ikiden ve dahi ziyâde her ne mahalde zuhûr eder ise kat'â emân ve zamân vermeyip ve bir iken iki olmalarına ruhsat göstermeyip alâ eyyi hâlin ahz ve şer'an müstahak oldukları cezâları tertîb olunmak ve iyâzen billahi te'âlâ bir mahalde kesret ve cemiyet üzere bulunmayıp yalnız üzerlerine varılmak münâsib görülmediği sûrette ol vakitte herkes kendüye münâsib ve semt olan mahallerin hükkâm ve zâbitânı ile haberleşip ittifâk u ittihâd ile bi-eyyi vechin kâne ele getirilmelerinde birbirlerine imdâd ve i'ânet eylemek ve işbu emr-i şerîfimin hilâfına her kim hareket edip rehâvet ve te'âmîlerinden nâşî ebnâ-i tarîke vesâir re'âyâ ve berâyâyâ zarar u gezend vukû'u lâzım gelir ise o husûs için arz ve mahzar vürûduna ve i'lâm ve isti'lâm hâletine bakılmayıp hemân ol mahallin hükkâm ve zâbitân ve a'yânından ve bu bâbda me'mûrkâr bulunanlarından vâki' olan zâyî'ât zecren lehüm tazmîn ettirildiğinden mâ'adâ ibreten li'l-gayr bilâ-emân eşedd-i ukûbet ile haklarından gelinmek bâbında müceddeden yine Anadolu ve Rumeli'nin üçer kollarına başka başka evâmîr-i hümayûnuyla tenbîh ü tekîd olunmağın sen ki Bağdad ve Basra vâlisî vezîr-i müşârunileyhsin, ol havâfîlerin âmme-i umûr ve kâffe-i hutûb-ı cumhûru müstakillen re'y-i rezîn-i isâbet-karînine muhavvel olup cânib-i mezbûra dâir husûsâtın rû'yet ve temşiyeti muktezâ-yı tedbîr-i Aristo-semîrinle pezîrâ-yı husûl olacağı ma'lûmdur. Ancak Urbân ve levendât eşkıyâsından ol tarafları melce' ve melâz ittihâzıyla vârisleri ahz ve te'dîb husûsuna ve emniyet-i bilâd ü ibâd hâletine ihtimâm ü dikkat eylemek ve siz ki Musul ve Diyarbekir vâlîleri ve Şehrîzor beylerbeyisi müşâr-ı mûmâileyhimsiz, siz dahi havza-i hükûmetlerinizi vücûd-ı eşkıyâdan tathîr eylemeniz fermânım olduğu ecilden işbu emr-i şerîfim ısdâr ve sadrîa'zam çukadârlarından kîdveti'l-emâsil ve'l-akrân Hasan -zîde kadruhû- ile irsâl olunmuşdur. İmdi dâhil-i hudûdlarınızda mazanne-i eşkıyâ olan mahalleri teccüssüden hâlî olmayıp hudûd ve sınırınız dâhilinde birden, ikiden ve dahi ziyâde eşkıyâ bulunduğu ve levendât makûlesinin isâl-i hasârete cesâret eyledikleri haberlenir ise izdiyâd olmalarına ruhsat vermeyip alâ eyyi hâlin ahz ve şer'an müstahak oldukları cezâ-yı sezâlarını tertîb ve vücûd-ı habâset-âlûdlarından rûy-ı arzı tathîr ile turuk u mesâliki ve ebnâ-i sebîli vesâir ibâdullahı te'mîn ve sükkân ve ahâlîyi irâhe ve tatmîn ve murâd-ı hümayûnum olduğu üzere memleketi vücûd-ı eşkıyâdan tathîr ve hîn-i iktizâda Bağdad ve Basra vâlisî vezîr-i müşârunileyh ile haberleşerek re'y-i rezîni üzere harekete sa'y eyleyesiz. Şöyle ki iyâzen billahi te'âlâ birinizin hudûdu dâhilinden ve havza-i eyâlet ve hükûmeti içinde eşkıyadan, bir ferde cevri u hasâret eriştiği mesmû' olduğu sâ'at ber-minvâl-i muharrer kat'â arz ve mahzar vürûduna ve i'lâm ve isti'lâm olunmak hâletine bakılmayıp derhâl vâki' olan zâyî'ât ol mahallin hükkâm ve zâbitân ve a'yânından zecren lehüm ettirildiğinden gayrı siz ki Musul ve Diyarbekir vâlîleri müşârunileyhimâ ve Şehrîzor beylerbeyisiniz, zabt u rabt emrinde tekâsülünüz zuhûr eylediği için derhâl ibreten li'l-gayr azl ve tenkîl ve hemen rûtbenizden hat ve tenzîl ile kanâ'at olunmayıp muâhaze-i şedîdeye giriftâr olacağınız ve kazânın dahi rûznâmçe-i kazâdan yerleri hakk ve kendileri nefy ü tağrîb ile sermeden memnû'ü's-sakk kılınacakları ve zâbitân ve a'yân gürûhundan olanlar te'dîben li's-sâirîn siyâseten katl ve i'dâm ve kezâlik mâlikâne mutasarrıflarının dahi mâlikâneleri ref'i ile iktifâ olunmayıp bilâ-imhâl cezâ-yı sezâları terbiyet ile hânûmânları berbâd ve kem-nâm ettirile ve bu me'sem ü günâhın bir dürlü nezd-i hümayun-ı adâlet-makrûn-ı şâhânemde afv ve **sun`um?** olunması muhâl ender-muhâl idüğü müstemîr-i zamîr-i diyânet-makarr-ı mülûkâne ve iltizâm-ı zimmet-i himmet-i menkabet-hüsrevâne olunmağla ecdâd ü izâmım -enârallahu te'âlâ berâhînehum- hazerâtının ervâh-ı tayyibeleri için bu bâbda bir ferdin şefâ'at ü ricâsı karîn-i kabûl olunmayacağından başka şefâ'at ü ricâyâ cesâret edenler dahi bilâ-imhâl tenkîl ve te'dîb olunmak nasîhat-gerde-i pâdişâhânem olduğu cümleye i'lân ve işâ'at olunmuşdur. Keyfiyet ne gûne olduğu ve bu vâ'idât-ı şedîdenin vukû'unda tahallûf olunmayacağı ma'lûmunuz

oldukda dellâllar nidâ ettirerek işbu tenbîhât-ı şehâmet-simât-ı şehinşâhânemi cümleye i'lân ve herkes kemâl-i basîret ü intibâh üzere harekete ikdâm ve mazmûn-ı fermân-ı hümâyûnumun tenfîz ve icrâsına ihtimâm eyleyip velâkin bu bahâne ile şakâvetde alâkası olmayan bî-günâha ta'arruzdan ve fukârâ-yı ra'iyete tekâlif-i bîhûde tahmîlinden vesâir vücûh-ı ta'addiyât ile bir ferde cevır u eziyet vukû'undan dahi gâyetü'l-gâye ihtirâz ve ictinâb eylemeniz bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuştur. Buyurdum ki vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yâfte-i sudûr olan fermân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzımü'l-imtisâlimin mazmûn-ı itâ'at-makrûnuyla âmil olup hilâfindan be-gâyet tehâşî ve mücânebet eyleyesiz, şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i'timâd kılarsız.

Tahrîren fî evâili şehri Rebiyülevvel sene sittîn ve mi'e ve elf

Vasale fî 27 Rebiyülevvel Sene 1160/08 Nisan1747

Be-makâm-ı Kostantiniyye el-mahrûse